

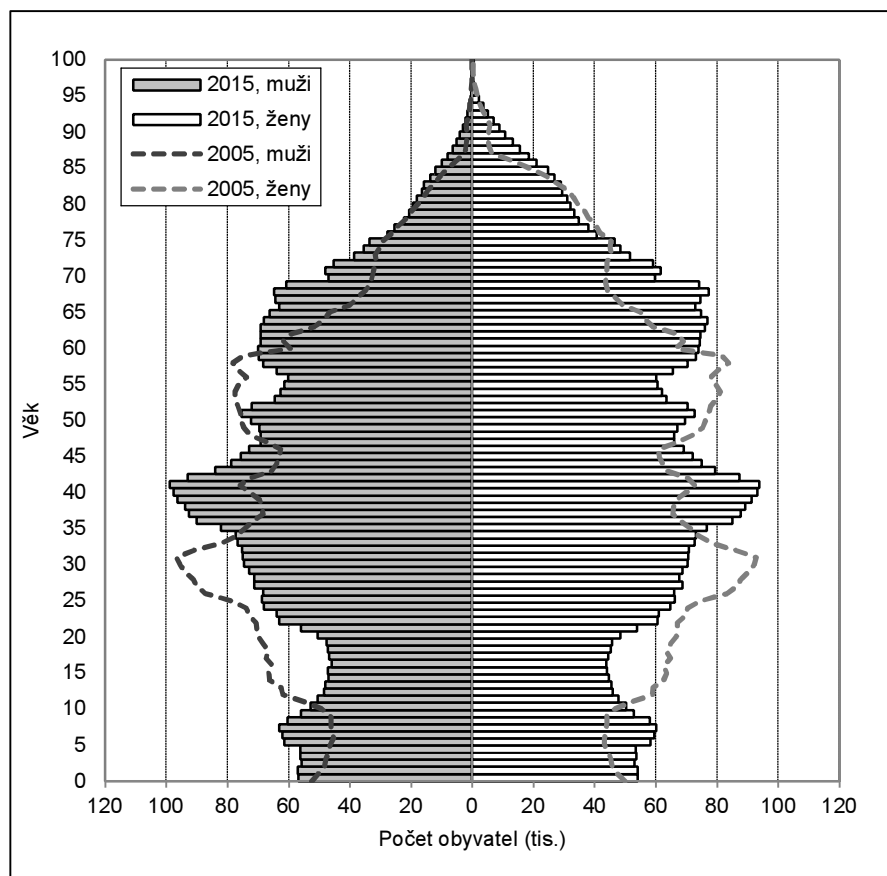
1 Obyvatelstvo podle věku a rodinného stavu

Obyvatelstvo České republiky se v průběhu roku 2015 rozrostlo o 15,6 tisíce osob. Přibylo dětí a zejména seniorů. Stárnutí populace České republiky se znovu projevilo v rostoucím průměrném věku obyvatel, podílu osob nad 65 let věku i indexu stáří. Skladba obyvatel podle rodinného stavu se dále změnila ve směru rostoucího počtu svobodných a rozvedených osob a úbytku ženatých a vdaných.

Počet obyvatel České republiky se v roce 2015 zvýšil o 15 568 na 10 553 843 (k 31. 12.). Jde o počet o 303 tisíc vyšší než na konci roku 2005. Růst populace mezi těmito roky zajišťovalo zejména zahraniční stěhování, bilance přirozené změny přispěla k celkovému růstu populace pouze 50 tisíci, tj. z jedné šestiny. V letech 2005, 2013 a 2015 byla bilance přirozené změny záporná, když počet zemřelých převýšil počet živě narozených dětí (v roce 2015 o 409).

Od roku 2009 se počet obyvatel nezvyšuje plošně ve všech třech hlavních věkových skupinách (0-14, 15-64 a 65+), ale pouze u dětí a seniorů. Počet obyvatel produktivního věku klesá a v roce 2015 se meziročním úbytkem o 59,1 tisíce osob (o 1 %) dostal pod hranici 7 miliónů na počet 6 997 715. Zastoupení produktivní složky k 31. 12. 2015 kleslo na 66,3 %. Tutéž váhu měla produktivní složka v obyvatelstvu na konci roku 1990, nejvyšší (71,2 %) byla na konci roku 2006. V produktivním věku jsou přítom nejsilnější generace obyvatelstva ČR – generace narozených v 70. letech 20. století (ročníky 1974, 1975), posílené zahraniční migrací. Produktivní věk však již opustily rovněž silně početné generace narozených v době druhé světové války a krátce po jejím skončení (1939-1948). Na počátku sledovaného desetiletého období byli v obyvatelstvu nejpočetnější (v rámci pětiletých věkových skupin) 30-34 letí, od roku 2011 pak 35-39 letí. Poslední údaje ke konci roku 2015 ukazují na blízkou početní shodu věkových skupin 35-39 a 40-44 a dá se očekávat, že v roce 2016 již vedoucí postavení ve věkové struktuře převezmou 40-44 letí.

Obr. 1.1 Obyvatelstvo podle pohlaví a věku, 2005 a 2015 (k 31. 12.)

Kolísání ročních počtů narozených v jednotlivých letech 20. století se projevovalo v početnosti i věkové struktuře seniorů. Právě počet seniorů ve věku 65 a více let se v posledních letech mění ze tří hlavních věkových skupin nejvýrazněji. Podle bilance k 31. prosinci 2015 bylo v obyvatelstvu ČR celkem 1 932 412 osob ve věku 65 a více let, které představovali 18,3 % populace. Jen během roku 2015 se jejich počet zvýšil o 52,0 tisíce (o 3 %), ve srovnání s rokem 2005 je nyní seniorů více o 476 tisíc. Nejvíce (o 21,9 tisíce) v roce 2015 posílila nejmladší seniorská věková skupina 65-69 let, kam se nově zařadili lidé narození v roce 1950 (jedna z posledních ještě silnějších poválečných generací). Další 15,1 tisíce osob přibýlo ve věkové skupině 75-79 let, zejména zásluhou početně silné generace 1940, která dosáhla 75 let. V relativním vyjádření se počet obyvatel ve věkové skupině 75-79 let meziročně zvýšil o 5 %. Obdobně významně vzrostl počet obyvatel ve věkové skupině 90+ let, a to na 53,5 tisíce osob (k 31. 12. 2015).

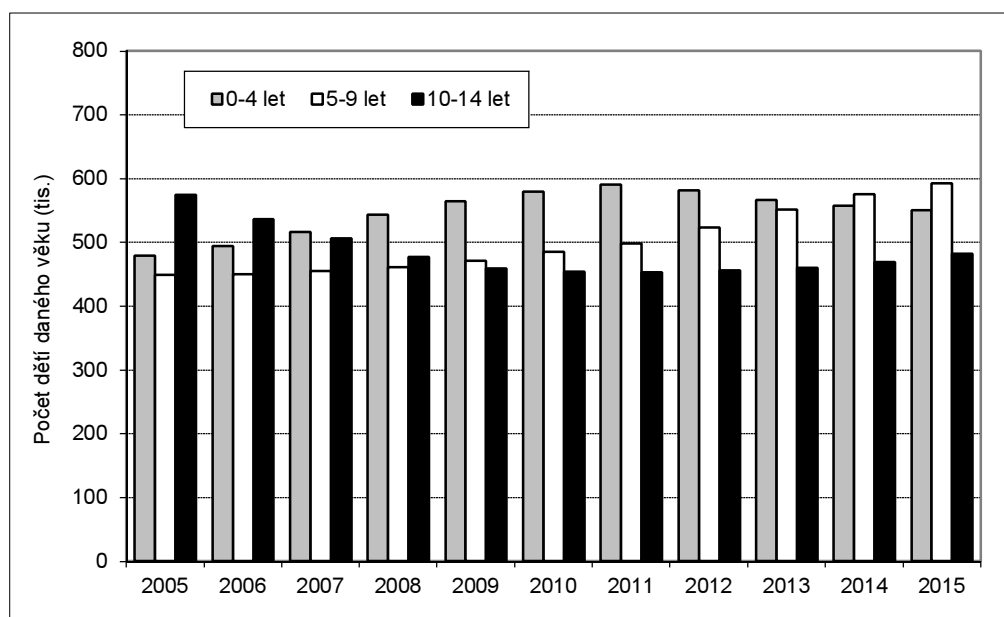
Tab. 1.1 Věkové složení obyvatelstva, 2005–2015 (k 31. 12.)

Věková skupina	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Počet obyvatel celkem (v tisících)	10 251,1	10 532,8	10 505,4	10 516,1	10 512,4	10 538,3	10 553,8
v tom ve věku: 0-14	1 501,3	1 518,1	1 541,2	1 560,3	1 577,5	1 601,0	1 623,7
15-64	7 293,4	7 378,8	7 262,8	7 188,2	7 109,4	7 056,8	6 997,7
65+	1 456,4	1 635,8	1 701,4	1 767,6	1 825,5	1 880,4	1 932,4
Podíl věkové skupiny (%): 0-14	14,6	14,4	14,7	14,8	15,0	15,2	15,4
15-64	71,1	70,1	69,1	68,4	67,6	67,0	66,3
65+	14,2	15,5	16,2	16,8	17,4	17,8	18,3

Pozn.: Podrobná věková struktura obyvatel ČR dostupná na: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva>

Ve srovnání se stavem na konci roku 2005 je aktuálně dětí mladších 15 let v ČR o 122,4 tisíce více. Od roku 2008 jejich počet každoročně roste, během roku 2015 se zvýšil o 22,7 tisíce (o 1 %) na 1 623 716. Podíl dětské složky na populaci ČR se za posledních deset let zvýšil z 14,6 na 15,4 %, vlivem nerovnoměrného vývoje porodnosti se přitom v čase měnila věková skladba dětí. Téměř o třetinu se zvýšil počet dětí ve věku 5-9 let, o 15 % více je nyní i 0-4letých, naopak ubylo dětí ve věku 10-14 let. Také mezi lety 2014 a 2015 nejvíce přibýlo dětí ve věku 5-9 let, v absolutním počtu 17,1 tisíce (o 3 %) na 592 tisíce, a to v důsledku rostoucího počtu narozených v letech 2006–2008 (na konci roku 2015 7-9letých dětí). Obdobný (3%) byl poslední meziroční nárůst i ve věkové skupině 10-14 let (o 12,5 tisíce na 482 tisíce), kterou již opustily nejslabší ročníky narozených v letech 1998–2000. Meziroční pokles 0-4letých dětí byl 1,2% (na 550 tisíce). Největší úbytek přitom zaznamenali čtyřletí (o 10 tisíc), odrážejíce výrazný pokles narozených mezi lety 2010 a 2011.

Obr. 1.2 Dětská složka populace podle věku, 2005–2015 (k 31. 12.)

V roce 2015 pokračoval celkový proces stárnutí populace. Průměrný věk obyvatel ČR, který plynule roste od počátku 80. let 20. století, se meziročně zvýšil o další dvě desetiny roku na 41,9 let. Ženská část populace je v průměru téměř o tři roky starší než mužská: průměrný věk mužů činil 40,4 let a žen 43,3 let. Během sledovaného desetiletého období 2005–2015 se průměrný věk obyvatel ČR posunul výše o necelé dva roky. Věkový medián, který rozděluje populaci na dvě stejně početné části, se za stejné období zvýšil o 2,6 roku na 41,5 let (muži 40,4 let, ženy 42,8 let), z toho o 0,4 roku během roku 2015.

Stárnutí populace dokresluje také vývoj indexů popisujících vzájemný početní poměr jednotlivých hlavních věkových skupin. Index stáří se meziročně zvýšil z 117,4 na 119,0 seniorů ve věku 65 a více let na 100 dětí do 15 let věku. Index stáří nepřetržitě stoupá již více než třicet let, početní převaha seniorů nad dětmi byla poprvé evidována v roce 2006. Index ekonomické závislosti A, který porovnává potenciálně (podle věku) produktivní a neproduktivní složku populace, se do roku 2007 snižoval, poté opět rostl. Na konci roku 2015 se vrátil nad hranici 50, pod kterou se snížil roku 1992, když na 100 osob ve věku 15-64 let připadalo podle bilance 50,8 osob ve věku 0-14 či 65 a více let. Obdobný trend vykazuje i index ekonomické závislosti značený B vyjadřující poměr věkové skupiny 20-64 let ke skupině 0–19 a 65+ let jako celku. Poslední hodnota 61,4 z konce roku 2015 je porovnatelná se stavem na konci devadesátých let 20. století. Růst indexu závislosti je přitom odrazem zejména vývoje početnosti seniorské složky, jenž v relaci k počtu produktivních osob významně roste v neprospěch osob produktivního věku.

Tab. 1.2 Ukazatele věkového složení, 2005–2015 (k 31. 12.)

Ukazatel	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Průměrný věk - celkem	40,0	40,8	41,1	41,3	41,5	41,7	41,9
- muži	38,4	39,3	39,5	39,8	40,0	40,3	40,4
- ženy	41,5	42,3	42,5	42,7	42,9	43,1	43,3
Věkový medián - celkem	38,9	39,6	40,1	40,4	40,8	41,1	41,5
- muži	37,1	38,1	38,7	39,1	39,5	40,0	40,4
- ženy	40,7	41,3	41,7	41,9	42,2	42,5	42,8
Index stáří ¹⁾	97,0	107,8	110,4	113,3	115,7	117,4	119,0
Index ekonomické závislosti A ²⁾	40,6	42,7	44,6	46,3	47,9	49,3	50,8
Index ekonomické závislosti B ³⁾	54,4	55,0	56,3	57,5	58,6	59,8	61,4

¹⁾ Počet osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0-14 let.

²⁾ Počet osob ve věku 0-14 let a osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 15-64 let.

³⁾ Počet osob ve věku 0-19 let a osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 20-64 let.

Tab. 1.3 Obyvatelstvo podle pohlaví a věku, 2005–2015 (k 31. 12.)

Věková skupina, pohlaví	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Celkem (tis.) - muži	5 002,6	5 168,8	5 158,2	5 164,3	5 162,4	5 176,9	5 186,3
- ženy	5 248,4	5 364,0	5 347,2	5 351,8	5 350,0	5 361,3	5 367,5
Ve věku: 0-14 let - muži	771,2	779,2	790,9	800,5	809,2	821,5	832,6
- ženy	730,1	739,0	750,3	759,8	768,2	779,6	791,1
65+ let - muži	569,7	658,2	691,5	723,6	751,9	778,0	803,4
- ženy	886,7	977,6	1 010,0	1 044,1	1 073,6	1 102,4	1 129,0
85+ let - muži	27,4	42,8	45,1	47,4	49,8	52,6	55,1
- ženy	74,3	111,7	116,5	120,7	125,0	129,5	133,4
Počet mužů na 1 000 žen: celkem	953	964	965	965	965	966	966
ve věku: 0-14	1 056	1 054	1 054	1 054	1 053	1 054	1 052
15-64	1 008	1 023	1 025	1 026	1 027	1 028	1 030
65+	643	673	685	693	700	706	712
85+	368	383	387	393	398	406	413

V populaci České republiky celkově převládají ženy. Na konci roku 2015 bylo v obyvatelstvu ČR o 181,2 tisíce více žen než mužů, a to 5,37 milionu. Mužů bylo 5,19 milionu. U nejmladších věkových skupin je tomu však naopak – rodí se více chlapců, mezi dětmi do 15 let věku jich podle posledních údajů bylo o 41,5 tisíce více než děvčat. Díky vyšší úmrtnosti mužů se postupně s věkem počet mužů a žen sblíží a v pozdním

středním věku bývá v obyvatelstvu ČR již více žen než mužů. V roce 2015 poprvé převažovaly ženy nad muži ve věku 57 let.

Složení obyvatelstva podle rodinného stavu se již třetím desetiletím mění ve směru posilujícího zastoupení osob svobodných a rozvedených a klesajícího podílu osob ženatých a vdaných. Je to důsledek dlouholetého trendu odkládání (do pozdějšího věku) či odmítání sňatků a vysokého počtu rozvodů. Je však nutné brát v úvahu, že určitá nezanedbatelná část osob de iure svobodná žije s partnerem v nesezdaném soužití, častěji než v dřívějších dobách. Na konci roku 2015 dosáhlo zastoupení (de iure) svobodných osob v populaci 15 a víceletých hranice 31,0 %. Byl to o 3,2 p. b. více než v roce 2005. Podíl svobodných zůstává výrazně vyšší mezi muži než mezi ženami: na konci roku 2015 bylo svobodných 36,3 % mužů (32,8 % v roce 2005) a 25,9 % žen (23,0 % před deseti lety). Dlouhodobě – již od 60. let 20. století, kdy začíná nepřetržitá časová řada bilance obyvatel podle rodinného stavu – se zvyšuje také podíl rozvedených. Mezi roky 2005 a 2015 vzrostl u mužů o 2,1 p. b. na 12,0 % a u žen o 2,6 p. b. na 14,4 %.

Majoritní skupinou obyvatel zůstávají v ČR ženatí muži a vdané ženy, nicméně jejich váha v populaci se od počátku osmdesátých let snížila ze dvou třetin na méně než jednu polovinu. Pod úroveň 50 % se poprvé dostala v roce 2010, na konci roku 2015 bylo ženatých či vdaných 47,4 % všech obyvatel starších 15 let (ženatí 48,8 %, vdané 46,1 %). Nejméně se v celkové populaci mění podíl ovdovělých, přesto se dá hovořit o mírně klesajícím trendu (z 8,7 % v roce 2005 na 8,4 % v roce 2015). Podíl ovdovělých se snižuje u žen (z 14,2 na 13,5 %), a to následkem rychlejšího zlepšování úmrtnosti mužů. Ženy tak déle žijí v manželství a méně často přechází do stavu ovdovělých. Mezi muži je ovdovělých podstatně méně, jejich podíl v obyvatelstvu 15 a více letých se ve sledovaném období udržoval na úrovni 3 %.

Tab. 1.4 Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle pohlaví a rodinného stavu, 2005–2015 (k 31. 12.)

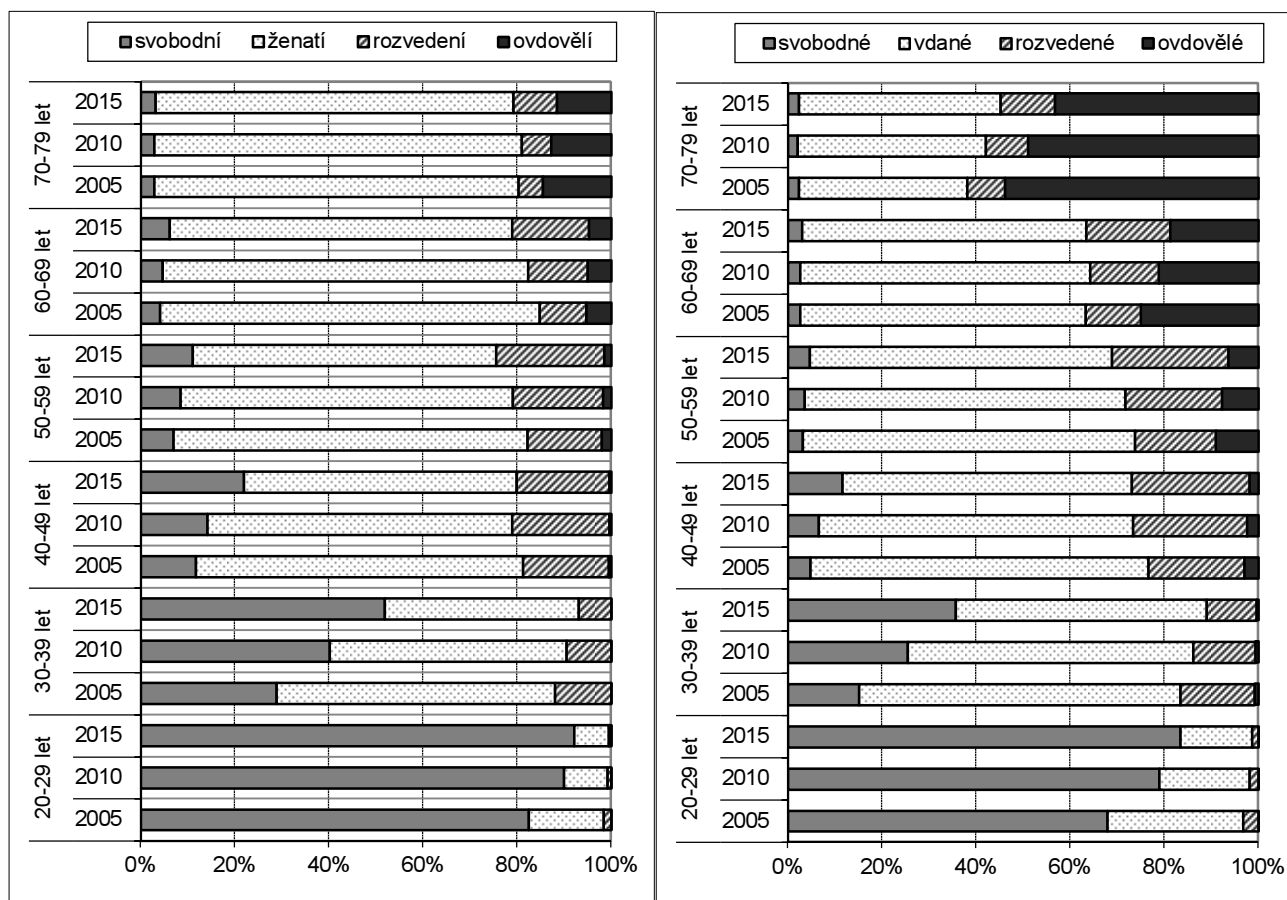
Pohlaví, rodinný stav	Relativně (%)							Absolutně (tis.)		
	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2005	2010	2015
Celkem - svobodní/é	27,8	29,9	30,0	30,2	30,5	30,8	31,0	2 429	2 696	2 766
- ženatí/vdané	52,7	49,9	49,2	48,8	48,2	47,8	47,4	4 612	4 502	4 236
- rozvedení/é	10,8	11,9	12,3	12,5	12,8	13,0	13,2	949	1 070	1 181
- ovdovělí/é	8,7	8,3	8,5	8,5	8,5	8,4	8,4	759	746	747
Muži - svobodní	32,8	35,0	35,2	35,5	35,8	36,0	36,3	1 389	1 537	1 579
- ženatí	54,5	51,5	50,7	50,2	49,7	49,2	48,8	2 307	2 260	2 125
- rozvedení	9,9	10,8	11,2	11,4	11,6	11,8	12,0	418	472	521
- ovdovělí	2,8	2,7	2,9	2,9	2,9	3,0	2,9	118	120	128
Ženy - svobodné	23,0	25,1	25,0	25,2	25,5	25,7	25,9	1 041	1 160	1 187
- vdané	51,0	48,5	47,8	47,4	46,9	46,5	46,1	2 305	2 242	2 111
- rozvedené	11,8	12,9	13,4	13,7	13,9	14,2	14,4	532	598	659
- ovdovělé	14,2	13,5	13,8	13,7	13,7	13,6	13,5	641	626	619

Skladba obyvatel podle rodinného stavu se v čase měnila ve všech věkových skupinách, i když s různou mírou intenzity. Nejvíce se během sledovaných let 2005–2015 proměnilo složení obyvatel v pětileté věkové skupině 30-34 let, kde vzrostlo zastoupení svobodných z 29 na 55 % a naopak váha osob žijících v manželství se snížila z 60 na 39 % a zastoupení rozvedených z 11 na 5 %. Jde o projev odkládání vstupu do manželství do pozdějšího věku. Osoby žijící v manželství v roce 2015 tvořily majoritní skupinu poprvé až u 34letých, zatímco v roce 2005 ženatí či vdané převažovali již ve věku 29 let.

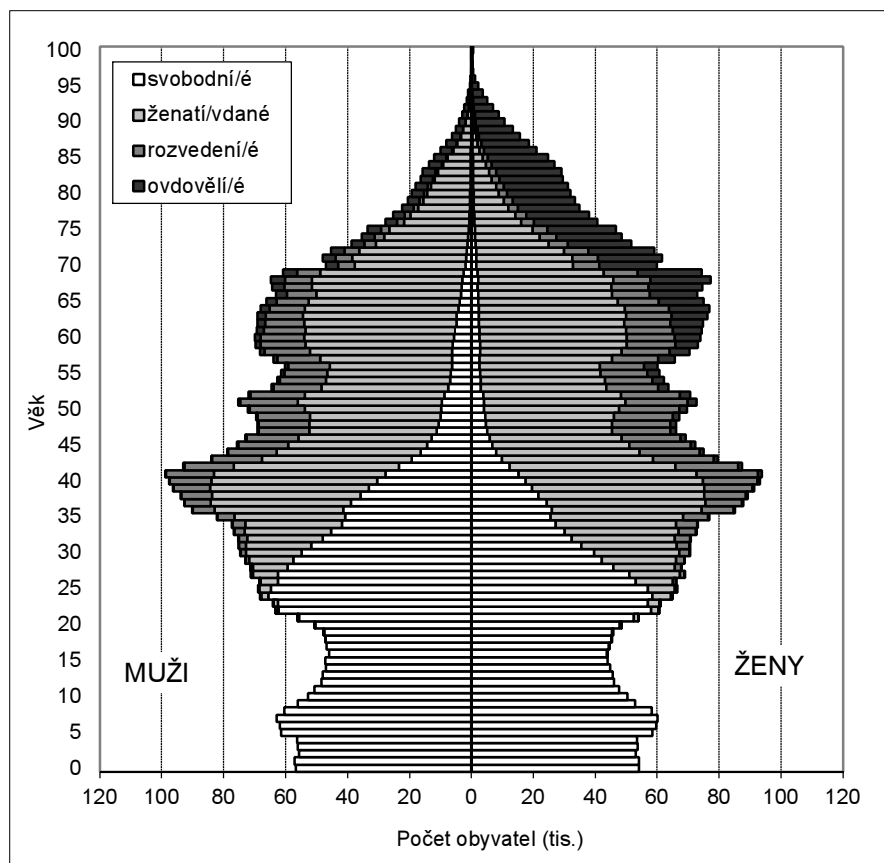
Dlouhodobě se snižující sňatečnost při rostoucím průměrném věku při vstupu do manželství a zároveň tradičně vysoká úroveň rozvodovosti s mírně rostoucí průměrnou délkou trvání manželství při rozvodu ovlivňovaly skladbu obyvatel i ve starším středním věku, kdy cca po 45. roku věku dlouhodobě posilují svou pozici v populaci nejen svobodní, ale i rozvedení. Je to patrné z vývoje bilance podle rodinného stavu jak mužů, tak žen. Nejvyšší zastoupení měli v roce 2015 rozvedení mezi 50-54letými muži (24,3 %) a 45-49letými ženami (28,0 %), zatímco v roce 2005 ve skupině o pět let mladších osob. V žádné věkové skupině však rozvedení (ani muži, ani ženy) nikdy nedominovali.

Obr. 1.3 Muži a ženy podle rodinného stavu v desetiletých věkových skupinách, 2005, 2010, 2015 (k 31. 12.)

Obr. 1.4 Obyvatelstvo podle pohlaví, věku a rodinného stavu, 31. 12. 2015

V nejstarších věkových skupinách složení mužů a žen podle rodinného stavu závisí zejména na úrovni úmrtnosti. Díky nadúmrtnosti mužů (již od středního věku) u žen dominují ovdovělé (76,1 % u žen nad 80 let věku), zatímco většina mužů zůstává ženatých (62,4 %). Rychlejší zlepšování měř úmrtnosti u mužů však přispělo k růstu podílu žen, které zůstávají vdané, a naopak ke klesajícímu podílu ovdovělých, srovnáme-li strukturu žen podle rodinného stavu v roce 2005 a 2015.

Tab. 1.5 Obyvatelstvo podle pohlaví, věku a rodinného stavu (%), 2005–2015 (k 31. 12.)

Věková skupina	Svobodní/é			Ženatí/vdané			Rozvedení/é			Ovdovělí/é		
	2005	2010	2015	2005	2010	2015	2005	2010	2015	2005	2010	2015
Muži: 15-19	99,9	100,0	100,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20-24	96,3	97,9	98,1	3,5	2,0	1,7	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
25-29	71,3	82,6	87,0	26,0	15,9	12,1	2,7	1,4	0,9	0,0	0,0	0,0
30-34	36,8	51,8	63,9	54,2	42,3	32,3	8,9	5,9	3,8	0,1	0,1	0,0
35-39	18,9	28,5	41,8	65,4	58,5	48,7	15,5	12,9	9,4	0,2	0,1	0,1
40-44	13,1	16,5	26,0	68,6	63,6	56,8	17,9	19,6	16,9	0,4	0,3	0,3
45-49	10,5	12,0	16,8	70,4	65,7	59,5	18,4	21,7	23,2	0,8	0,6	0,6
50-54	8,2	9,7	12,4	73,2	68,6	62,4	17,2	20,5	24,3	1,4	1,2	1,0
55-59	6,0	7,4	9,9	76,9	72,3	66,4	14,5	18,0	21,8	2,6	2,2	1,9
60-64	4,5	5,3	7,3	80,1	76,5	70,8	11,2	14,2	18,4	4,2	4,0	3,5
65-69	3,7	3,8	5,0	81,5	79,2	74,7	7,8	10,5	14,2	7,0	6,4	6,1
70-74	3,1	3,1	3,6	79,7	79,6	76,4	5,8	7,1	10,4	11,4	10,2	9,6
75-79	2,8	2,6	2,7	74,1	76,1	75,1	4,5	4,9	7,2	18,6	16,3	15,0
80+	2,9	2,2	2,2	61,1	64,6	62,4	3,1	3,0	4,4	32,9	30,2	30,9
Ženy: 15-19	99,6	99,8	99,8	0,4	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20-24	88,5	93,0	94,8	10,8	6,5	4,9	0,7	0,4	0,3	0,0	0,0	0,0
25-29	51,2	65,7	73,7	43,6	31,0	24,0	5,1	3,1	2,2	0,2	0,1	0,1
30-34	20,3	34,4	46,0	66,1	56,2	46,9	13,0	9,0	6,9	0,5	0,3	0,2
35-39	8,8	16,5	27,2	70,7	65,1	58,5	19,4	17,6	13,8	1,1	0,8	0,5
40-44	5,5	8,1	14,6	71,6	66,2	61,4	20,8	24,1	22,6	2,1	1,7	1,4
45-49	4,1	5,3	7,9	72,1	67,3	61,5	20,0	24,4	28,0	3,8	3,0	2,6
50-54	3,4	4,0	5,4	71,5	68,7	63,4	18,6	21,8	26,7	6,5	5,6	4,5
55-59	3,0	3,2	4,1	69,7	67,8	64,8	15,8	19,4	22,8	11,5	9,6	8,3
60-64	2,7	2,9	3,3	64,5	64,6	62,9	13,1	16,0	19,7	19,7	16,5	14,0
65-69	2,4	2,6	2,8	55,8	57,4	57,8	10,0	13,0	16,2	31,9	27,0	23,3
70-74	2,2	2,3	2,5	42,8	46,5	48,1	8,5	9,7	13,0	46,5	41,5	36,4
75-79	2,5	2,0	2,2	28,0	32,4	35,2	7,5	8,1	9,5	62,0	57,4	53,1
80+	3,1	2,3	2,2	12,6	15,2	14,5	5,9	6,3	7,2	78,5	76,2	76,1

